

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ

Букрєєва І. В. Менталітет і форми його прояву в сучасному полікультурному просторі Запорізького Приазов'я	3
Глинська Л. Ф. Усно-історичні аспекти дослідження соціокультурних процесів Запорізького Приазов'я.....	6
Москвич О. Д. Людина та фотографія: проблема ідентичності.....	9
Орлов А. В. Полікультурність у ЗМІ як фактор формування безпечного соціального простору (досвід дослідження багатонаціонального регіону)	13
Пригода Т. М. Екзистенція тіла.....	16
Слободян Р. Р. Етнічна самосвідомість як духовна передумова ідентифікації особи.....	20
Сулацкова О. Ф. Екологізація моралі як основний чинник формування екологічної етики.....	23
Шумілін О. В., Пригода Т. М. Статус “магічного кола” ігрових віртуальних світів та його взаємодія з константною реальністю.....	28
Яручик А. І. Взаємозв'язок розумового та емоційного начал у філософсько-антропологічній концепції М. Монтеня.....	32

РОЗДІЛ II. СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ

Афанасьєва Л. В. Етнонаціональна самобутність ромів в українському етнічному середовищі.....	38
Бойко О. П. Освітній простір та дозвіллева сфера: точки перетину	41
Кондрашова Я. О.	

Громадська думка та влада.....	46
Кутузова Г. І.	
Проблеми модернізації регіональної системи університетської освіти.....	50
Ліщук-Торчинська Т. П.	
Основні сенси нової епістемології філософії історії в межах наративного підходу	54
Сільвестрова О. Ю.	
Метафізична історико-філософська традиція в характеристиці історичного процесу.....	59

РОЗДІЛ ІІІ. ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ ТА КУЛЬТУРИ

Василенко Ю. Т., Сільвестрова О. Ю.	
Філософське розуміння “влади розуму” в теоретичній спадщині Б. Паскаля.....	64
Донець І. В.	
Феномен “Я” у східних філософських концепціях	68
Калтишев С. В.	
Спадковість елементів імпліцитної естетики Арістотеля естетикою Ф. Ніцше.....	74
Кудь О. А.	
Проблема людини в давньогрецькій міфології та релігії	80
Мандрищук Л. А.	
Гуманізм як творення людської сутності в екзистенціалізмі Ж.-П. Сартра	85
Пасічник І. Я.	
Вчення Шопенгауера про естетичне споглядання: проблема ясності	91
Пхиденко С. С., Пхиденко В. С.	
Етапи формування логічного вчення няя.....	98

РОЗДІЛ ІV. ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ

Квасюк Л. В.	
Специфіка інтерпретації догматів у Катехізисах 1595–1596 рр. Стефана Зизанія	108
Любчук В. В.	
Віра як основа участі особистості в позакультових практиках: теоретичний аспект.....	113
Распопов Є. І., Возняк С. С.	
Нетрадиційна релігійність і стратегія уніфікації культурних цінностей	117

Освітній простір та дозвіллєва сфера: точки перетину

Роботу виконано на кафедрі соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ “УАБС НБУ”

У статті показано, що в сучасних умовах – в умовах глобалізації – кардинально змінюється ставлення до освіти, до її розуміння. Водночас актуалізовано увагу на тому, що без підвищення рівня знань неможливо реалізувати себе в житті й у дозвіллі. Наголошено, що освіта та дозвілля взаємопов’язані. Людині потрібно постійно оновлювати свої знання, що зумовлює безперервність освіти.

Ключові слова: освіта, безперервна освіта, дозвілля.

Бойко О. П. Образовательное пространство и сфера досуга: точки пересечения. В статье показано, что в современных условиях, в условиях глобализации, кардинально изменяется отношение к образованию. Вместе с тем, актуализируется внимание на том, что без повышения уровня знаний невозможно реализовать себя в жизни, и в сфере досуга. Подчеркнуто, что образование и досуг взаимосвязаны, и человеку необходимо постоянно пополнять свои знания, что, в результате, ведет к непрерывному образованию.

Ключевые слова: образование, досуг, непрерывное образование.

Boyko O. P. Educational Space and Sphere of Leisure: Intersections. It is shown in the article, that in modern terms, in the conditions of globalization, cardinally attitude changes toward education. At the same time, attention is directed on that without the increase of level of knowledge it is impossible to realize itself and in life and in the field of leisure. It is shown, that a man must constantly fill up the knowledge, that as a result, conduces to continuous education.

Key words: education, leisure, continuous education.

Постановка наукової проблеми та її значення. Глобалізація – знакова риса нашого часу, що торкається всіх без винятку сторін життєдіяльності кожної людини та віддзеркалюється в різних формах суспільної свідомості. Характерною її ознакою є те, що саме освіта стала одним з найістотніших чинників економічного зростання, прогресивних соціальних змін і культурних перетворень. Очевидно, що становище людини в суспільстві, її матеріальне та моральне благополуччя, можливість реалізувати свої запити, потреби, свої здібності, навіть збереження власного здоров’я багато в чому залежать від її освітнього рівня. Загалом вивчення освітнього простору цікавить науковців і з інституціонального погляду, і в контексті суб’єктивної картини світу окремої людини, оскільки питання про освіту – це питання про управління людським капіталом, інтелектуальним та професійним потенціалом суспільства. Проте, у якому б сенсі не говорили про цю галузь, завжди йдеться про людину. І щоб в епоху глобалізації людина, яка дедалі все більше стає висококваліфікованим, вузькоспеціалізованим працівником, не перетворилася повністю на “живу машину”, потрібно більше уваги приділяти її вихованню, наповненню духовним змістом, давати можливість використовувати свій вільний час, дозвілля корисно.

Значний вклад у розробку теоретичних підходів до визначення суті, місця й ролі освіти в суспільстві зробили такі дослідники, як В. Андрущенко, Д. Белл, М. Кастельс, Ф. Кессль, С. Кримський, М. Култаєва, П. Кемпбелл, Х. Отто, М. Попович, П. Скотт, О. Тоффлер, Ф. Фукуяма та інші.

Вивченням додаткової або безперервної освіти як форми організації дозвілля з позиції інституціонального підходу на основі аналізу соціальних інституцій займалися Н. Бабенко, П. Блау, М. Вебер, Т. Веблен, Е. Дюркгейм, Г. Е. Зборовський, Т. Парсонс, І. Петрова, В. Пічі, Г. Спенсер, Н. М. Цимбалюк.

Зважаючи на те, що відбуваються трансформації в суспільних відносинах, а також докорінні зміни соціокультурної ситуації, виникає потреба переосмислити місце й роль дозвілля у контексті розвитку індивіда в культурно-освітньому просторі. На жаль, механізм взаємодії “освіта – дозвілля” розроблено ще недостатньо. Навіть філософський аналіз цього питання до сьогодні має переважно мозаїчний, ілюстративний характер. Тому, **мета** цієї праці – переосмислити проблеми освіти та дозвілля й виявити їх взаємозв’язок.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Світовий технічний прогрес неминуче викликає зміну нинішньої парадигми освіти, побудованої на класичних і “модерністських” зразках. А отже, попри все, в сучасному інформаційному суспільстві постійно триває процес напрацювання нових соціокультурних зразків поведінки, нової системи цінностей,

актуалізується проблема впровадження нових технологій не тільки на виробництві, а й у сфері дозвілля.

Загалом освітня діяльність є системоутворювальною ознакою появи “суспільства знань”. Нові освітні технології передбачають можливість навчання з використанням сучасних систем телекомунікацій, електронних навчальних засобів та віртуальних електронних бібліотек. Тому важливим постає навчання самостійного опанування знань методом індивідуальної роботи. “Інтеграція соціальних сил викликана освітніми процесами, які поширюються, а окремі елементи яких входять до складу освітньої системи. Саме на цьому рівні значною мірою закладається і формується здатність людей осмислювати свої потреби” [3, 47]. Природно, що це вимагає істотної перебудови всієї інфраструктури освітньої системи. Тому актуальною є проблема використання освітніх ресурсів у контексті глобалізації світового освітнього простору.

Отже, очевидно: знання й інформація зазнають глибоких взаємопов’язаних змін. Їх поява все частіше обмежується ситуаціями, коли заздалегідь відомо, що вони затребувані й ефективні (перформативні), – відзначає Ж.-Ф. Ліотар. З огляду на це будь-яка інформація набуває рис комп’ютерної. Прагнення до перформативності викликає зниження рівня, а то й відмирання всіх видів знань, які уже не затребувані й неефективні. Наприклад, філософія й естетика не відповідні критерію перформативності, тоді як вивчення фінансів або менеджменту, навпаки, – відповідні. Інформація все частіше стає товаром. Той же Ж.-Ф. Ліотар зазначає: “Знання більше не передаватиметься en blok [як єдине ціле], один раз і на все життя, швидше воно сервіруватиметься, як стіл в ресторані, відповідно до меню, причому буде розраховано на вже зрілих людей, які мають роботу, або хотіли б працювати, і метою його буде вдосконалення їх умінь і підвищення їх шансів на просування по службі” [2, 98]. Як наслідок, викристалізується парадоксальна ситуація: з одного боку, відбувається небачене, аж до загальнопланетарного розширення освітнього простору людей; з іншого – різко, до необхідного мінімуму, звужується простір освіти, спрямованої на збагачення й розвиток повноцінної особистості! Тенденція до жорсткої прагматизації завдань освіти є наслідком переконання, що освіта існує заради економіки, де вона засіб, а економіка, економічний розквіт – мета. Тому функції освіти редукуються до економічної ефективності.

Здавалося б, усе добре – знання, економіка, у кінцевому результаті – прогрес. Але виникає один нюанс: навчання без виховання є неповноцінним. Воно може нанести більше шкоди, ніж користі, тому що самі по собі знання можуть використовуватися не на благо, а на зло. Якщо говорити про людину, то одного розуму для її характеристики недостатньо. Потрібно мати на увазі не тільки її розумові здібності, а й емоційну, чуттєву, духовну сторони, які утворюються не стільки навчанням, скільки (насамперед) вихованням. Отже, роль освітніх установ має полягати не лише в підготовці фахівців. Якщо університет розуміти як інститут культури, то його завдання – ввести людину в цю культуру, зробити її представником культурної еліти суспільства. Введення людини в культуру означає так чи інакше озброїти її, за висловом Вол. Соловйова, “цілісним знанням”, яке передбачає досвідчене, уможливлене, містичне, – відповідно до наукових, філософських і богословських знань.

Потрібно відзначити, що в суспільстві знань, яке формується, не лише стрімко зростає потреба в нових знаннях, але й швидко стають застарілими вже набуті. У світі, де обсяг світового знання інтенсивно зростає, кожен індивід має проявляти готовність до цих змін, якщо він не хоче втратити зв’язок зі знаннями про суспільство, економіку й інші сфери суспільного життя. У сфері дозвілля це обумовлено широким розповсюдженням комп’ютерних технологій та постійним зростанням кількості людей, які використовують такі комунікації. Зважаючи на існування таких віртуальних дозвіллевих практик як кіберспорт, блогосфера, соціальні мережі, потрібно ще уважніше та з ще більшим розумінням звернутися до сфери освіти, яка надає нові знання, і в той же час має виховувати людину.

Набуття знань при цьому актуальне протягом усього життя людини, причому її компетенцію потрібно постійно перевіряти й оновлювати. “Відбувається стимуляція здатності індивіда, організацій і систем до (само) навчання. У цьому сенсі освіта і, передусім, передача і отримання компетенції по самоосвіті в майбутньому може розглядатися як емансипація використання соціальних і освітніх можливостей” [5, 5]. Такий висновок робить і М. Кастельс. На його думку, “...в новому, інформаційному способі розвитку джерело продуктивності міститься в технології генерування знань, обробки інформації й символічній комунікації. Зрозуміло, знання та інформація є критично важливими елементами в усіх способах розвитку, оскільки процес виробництва завжди заснований на деякому рівні знань і на обробці інформації” [1, 39].

Тому показовим є формування нових освітніх концепцій, які викликані глобальними тенденціями становлення інформаційного суспільства і в Україні. З’являються нові соціальні вимоги до системи освіти, зумовлені зміною системи цінностей і соціальних пріоритетів, а також економічними та політичними труднощами перехідного періоду. В цих умовах до освіти пред’являються принципово нові духовно-моральні та соціально-економічні вимоги.

Безумовно, на перше місце в освітньому просторі висувається програма безперервної освіти. Наприклад, у європейській і американській редакції вона складає орієнтацію на розвиток окремих людей та

повсюдне забезпечення цього розвитку завдяки зняттю вікових, соціальних і організаційних обмежень. Мета навчання за такою програмою – надати кожному індивіду проблемну ділянку та сферу діяльності, необхідну для розвитку його ініціативи й формування його самостійного судження. У країнах Заходу для позначення безперервної освіти використовують два терміни – “продовжена освіта” (*continuing education*) та “навчання через все життя” (*lifelong learning*), при цьому останнім часом перевагу надають останньому.

Термін “продовжена освіта” з’явився на початку 80-х років минулого століття як відповідь на запити ринку праці. Тоді людину розглядали як “економічну істоту”, а освіту – як інвестиції в людський капітал. Тобто цінність освіти знижувалася, оскільки вона концентрувалася на людських ресурсах як капіталі, та економічних якостях як інвестиціях першої необхідності.

Щодо “навчання протягом усього життя”, яке з’явилося в 70-х роках ХХ ст., то воно із самого початку ґрунтувалося на гуманістичних традиціях. Усі люди розглядаються як здатні навчатися, розвивати свої потенційні можливості в будь-якому віці. Із цього погляду термін постає як інтегруючий та вказує на вікову безперервність освіти. З іншого боку, його можна розглядати як трохи ідеалістичний, тому що його застосовують в усіх можливих випадках, роблячи готовим до наповнення будь-яким змістом.

Ідея безперервної освіти – це програма розвитку мислення та діяльності, у межах якої розвиток людини й виробничих систем можуть виступати тільки як приватні, фрагментарні завдання. Це особлива політика не тільки в царині навчання, але й у сфері організації вільного часу людей, суспільних відносин і соціокультурних систем. Безперервна освіта, з погляду особистості, – це відкрита (віртуальна) та варіативна освіта, що забезпечує максимальну свободу вхідного вибору й подальшу мобільність особистості. На кожному кроці особистого розвитку така освіта має визначати можливу траєкторію руху як сферу ініціативи та відповідальності.

Необхідність навчання впродовж усього життя викликана сучасним науково-технічним розвитком, який надає людству досить бурхливе впровадження високих технологій, насамперед інформаційно-комунікативних. На зміну монотексту як предмету навчання приходять інтерактивний гіпертекст. Змінюється характер професійної діяльності, вишукується більш універсальна, високомобільна модель праці, збільшується кількість вільного часу, який заповнюють нові види й форми дозвілля. Ці перетворення висувують перед суспільством і нові вимоги: освіта стає ще більше значущою та важливішою, ніж раніше. Вона постає вирішальним ресурсом життєвої організації, і водночас потребує нового визначення та точнішого сприйняття того, що ж означає освіта, як слід краще її організовувати, щоб кожний окремий індивід мав змогу залучитися до процесу навчання. Освіта має допомагати людям виконувати завдання, для яких вони не були підготовлені спочатку, підготувати їх до нелінійної течії кар’єри, до роботи в команді, до незалежного використання інформації, розвивати свої здібності та, нарешті, закласти основи комплексного підходу до суворих реалій практичного життя.

Будь-яка система освіти головною своєю функцією має створення всіх умов для адекватної адаптації людини до тих соціокультурних реалій, які панують у тому чи іншому суспільстві. Зміст освіти залежить від тих уявлень, потреб, ідеалів, які існують у цьому соціокультурному просторі й спрямовані на підтримку його засад за допомогою створення певного образу людини. Власне кажучи, освіта віддзеркалює рівень розвитку суспільства, його інтереси та потреби, що втілюються в конкретному індивідові, який є типовим представником певного соціуму та який найбільшою мірою здатен буде виразити глибинні інтереси свого суспільства, втілити у своєму індивідуальному бутті загальний сенс того соціокультурного простору, у якому він цю освіту здобув.

Щодо сучасного світу можна зазначити, що, якщо людина хоче досягти успіху у сфері праці й бути активною в політичному та культурному житті суспільства, їй слід навчатися постійно, усе життя. До того ж і сфера дозвілля вимагає постійного оволодіння новими знаннями, інакше нові види й форми дозвілля будуть для неї недоступні. Потреба в перманентній освіті відчувається все більше й більше. Так, навчання необхідне й у професійній сфері, й у сфері дозвілля. Воно є потужним засобом культурного, професійного та етичного збагачення особистості. Тому вчитися впродовж життя стає вимогою часу й реалізується в різних іпостасях: учитися заради знань, учитися заради роботи, учитися заради життя в суспільстві та вчитися заради виживання, учитися задля використання вільного часу.

Що це означає конкретно? Учитися заради знань означає оволодіти не лише науковою інформацією, передусім – навчитися вчитися. На цьому правилі заснована будь-яка інтелектуальна діяльність. Іншими словами, людині потрібно опанувати засоби здобуття знань, що допоможе їй удосконалити професіоналізм, розвивати пізнавальні здібності, розвивати увагу, пам’ять та вміння мислити.

Учитися заради роботи означає отримати спеціальні знання, навчитися поповнювати їх і застосовувати на практиці. Оскільки з часом з’являються нові технології, що примушує вирішувати нові трудові, наукові,

технічні завдання, отримана освіта має бути досить ґрунтовною, щоб людина могла освоювати нові галузі у сфері праці.

Учитися заради життя в суспільстві означає отримати знання про інших людей, зрозуміти їхні потреби, навчитися шанувати їхні здібності. Людина не живе ізольовано, а в спілкуванні з оточенням, із більшою або меншою кількістю суспільних груп. Протилежності та конфлікти, що виникають під час спілкування з іншими, простіше всього подолати, якщо разом зі своїми (індивідуальними, груповими, класовими, національними, релігійними, расовими) потребами й інтересами людина здатна побачити та зрозуміти такі ж потреби інших людей і груп. Слід жити не поряд з іншими, а разом з іншими, тобто школа має виховувати людину в дусі співпраці, терпимості, рівноправ'я й солідарності.

Учитися заради виживання означає навчитися самостійно й критично оцінювати явища та події навколишнього життя. Школа має допомогти кожній людині самореалізуватися, задіяти свій внутрішній потенціал, навчити думати, мріяти, отримувати задоволення від сприйняття культурних цінностей, спілкуватися з людьми, що належать до цієї ж суспільної групи, що й вона, та одночасно розуміти, що всі вони – частина світової спільноти, загальної для всіх, хто живе на Землі.

Учитися заради вміння розпоряджатися вільним часом – означає здобути спеціальні знання, які постійно оновлюються, поповнюються та застосовуються у вільний час, зокрема на дозвіллі. Це потрібно, тому що дозвілля постійно модифікується під впливом інформаційних технологій і, як наслідок, з'являються його нові форми, що ґрунтуються вже на нових, сучасних знаннях. Крім того, дозвілля як сфера вільного часовикористання формує людину духовно, розширює її кругозір.

З огляду на вищесказане відзначимо, що соціокультурний освітній простір можна розуміти як структуру, що охоплює декілька взаємопов'язаних рівнів та означає набагато більше, ніж тільки набуття кваліфікації. Це передумова до знаходження своєї позиції й самоствердження в життєвому просторі. А для повноцінної реалізації індивіда в житті, у дозвіллі зокрема, можна здобути знання на різних освітніх рівнях:

- формальна освіта – загальна середня, середня професійна, вища, післявузівська професійна освіта, підвищення кваліфікації та перепідготовка фахівців тощо;
- неформальна освіта – планомірне структуроване організоване навчання, без офіційного підтвердження його закінчення. Це навчання на платних курсах, у народних університетах, центрах безперервного навчання дорослих, у лекторіях і будинках знань тощо.
- інформальна освіта – ненаправлене, неусвідомлюване навчання в процесі будь-якої інформаційної або комунікативної дії, а також у процесі більшості повсякденних дій, яке орієнтоване на отримання особистого досвіду [4, 16]. Така освіта є самоорганізуючою та саморегулюючою поза формальними освітніми структурами, зі свідомим або несвідомим набуттям компетенції.

Отже, слід звернути увагу, на те, що неформальна освіта та інформальна також є важливою складовою частиною соціалізації індивіда, допомагає йому освоювати нові соціальні ролі, сприяє духовному розвитку. При цьому неформальна освіта більш гнучка, різноманітна за формою та є багатоаспектною ланкою системи неперервної освіти. Вона найбільшою мірою здатна задовольнити освітні потреби різних груп населення, які не завжди прямо пов'язані з їхнім професійним зростанням. Вона відрізняється нетрадиційним підходом до організації навчально-пізнавальної діяльності, тісним зв'язком із виробничим і соціокультурним середовищем, вільним часом та дозвіллям.

Освіта, що відбувається протягом усього життя, стає реальністю з наслідками, що далеко йдуть не лише для освітнього простору загалом, а й для індивідуальних освітніх (виховних) процесів. Унаслідок теоретичного усвідомлення проблеми приходимо до розуміння того, що освіта як соціальний ресурс має набувати універсального безперервного характеру. Завдяки її засвоєнню індивід стає суспільною одиницею та несе особисту відповідальність, має свободу освітнього вибору й доступу до освітніх ресурсів.

Особливості інтеграції освіти, виховання та дозвілля відображають конвергентну динаміку функціонування відповідних соціальних інститутів, які пов'язані з глобальною трансформацією соціально-структурних суспільних відносин, необхідністю в розвитку безперервної освіти протягом усього життя, об'єднуючи і формальні, і неформальні (напівформальні) освітні процеси, які забезпечують оптимальний баланс між навчанням, розвагою та споживанням.

Висновки. Таким чином, освітній простір і дозвіллева сфера тісно пов'язані між собою та мають точки перетину. Це – безперервна освіта й самоосвіта, які пов'язують певною мірою дозвіллеву активність з освітньою діяльністю; це духовний розвиток, що забезпечує відтворення культури в її ментальному та репрезентативному складниках; це комунікативний чинник, який дає змогу комфортно розміщувати свій особовий потенціал у просторі спілкування, розвиваючи й поповнюючи його за рахунок інтелектуально та духовно значущих контактів; це тілесний розвиток, який сприяє підтримці життєво необхідного потенціалу

фізичного здоров'я; це розважальний чинник, що охоплює досить широкий діапазон рекреативних можливостей.

Література

1. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура [Текст] / Кастельс М. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
2. Лиотар Ж. Ф. Состояние постмодерна [Текст] / Ж. Ф. Лиотар ; пер. с фр. – М. : Ин-т эксперимент. социол. ; СПб. : Алетейя, 1998. – 160 с.
3. Brunold A. Globales Lernen und Lokale Agenda 21. Aspekte kommunaler Bildungsprozesse in der “Einen Welt” [Global Learning and Local Agenda 21. Aspects of Communal and Educational Processes in “One World”] / Brunold A. – Wiesbaden, 2004.
4. Dohmen G. The Future of Continuing Education in Europe / Dohmen G. – Bonn, 1998.
5. Klein H. E. Offene Schule und Wissensgesellschaft – ein Gegensatz? / H. E. Klein // Lernen und Bildung in der Wissensgesellschaft : Virtuelle Konferenz. – 1998/11.

Статтю подано до редколегії
23.03.2010 р.